

Voivatko ihmis- ja eläinoikeudet olla mielihopeita?

Pavel Tahkovuoren ja Benjamin Pitkäsen *Rakkaat eläimet, joita syömme* on teos, joka vaatii lukijaltaan paljon – ennen kaikkea valmiutta katsoa omaa ruokakulttuuria ja sen pohjimmaisia arvoja raastavan rehellisesti silmiin. Kirjan äärellä ei voi olla tuntematta ristiriitaa: se on samanaikaisesti informatiivinen ja järkyttävä, pohjimmiltaan toiveikas, mutta käytännössä epätoivoa herättävä kuvaus siitä, mitä ruokalautasellemme päätyvän eläimen elämä pitää sisällään. Tekijöiden lähestymistapa on suorasukainen, mutta pohdiskeleva, mikä tekee tekstistä painokkaan antaen samalla lukijalle tilaa. Tämä onkin taito, jota eläintuotannon teemoista kirjoittaessa ei tule aliarvioida: asioita ei hierota lukijan kasvoihin, mutta niitä ei myöskään voi olla kohtaamatta.

Kirjan alussa pohditaan suomalaista eläinrakkautta, joka kohdistuu lähinnä villieläimiin

ja lemmikkeihin. Kuinka moni meistä rakastaa suomalaisia kansalliseläimiä, kuten karhua tai laulujoutsenta, mutta unohtaa samassa hengessä ajatella sikaa, lehmää tai broileria – eläimiä, jotka jäävät suurelta osin elämämme taustalle. Tämän rakkauden rajallisuus ei kuitenkaan poista itse ongelmaa, vaan se tekee siitä kaksin verroin kipeämmän. Kuinka voimme väittää rakastavamme eläimiä, jos toimimme täysin päinvastoin? Kirja maalaa ristiriidan kirkkaana eteemme, mutta jättää jokaisen lukijan itse päättämään, mihin rajan vetää.

Teoksessa käsitellään laajasti eläintuotantoa, maatiloja ja teurastamoja – paikkoja, jotka ovat suurimmalle osalle suomalaisista täysin tuntemattomia. Kirjan sivuilla eläinten elämä piirtyy esiin hyvin yksityiskohtaisena ja järkyttävänä, ja niiden todellisuus on kaukana siitä romantisoidusta maalaiselämästä, jota mainokset meille syöttävät. Tekijät ovat onnistuneet kaivamaan esiin hiljennettyjä tarinoita alan sisästä. Haastatellut opiskelijat ja työntekijät kertovat kokemuksistaan nimettömänä, koska he pelkäävät työn menettämistä tai muita seuraamuksia, jos totuus eläinten kohtelusta tulee esiin. Eläinlääkäriopiskelijat kuvaavat eläintuotannon arkea traumaiksi, jotka jäävät kummittelemaan vielä pitkään. Tämä on kirjan ehdoton vahvuus: yksikään elämänkohtalo ei jää yleiseksi ”tiedoksi”, vaan jokainen on kipeä ja tunteisiin vetoava esimerkki, jolle ei voi olla ummistamatta silmiään.

Kirjassa pohditaan myös omaa suomalaista ruokakulttuuriamme – kuinka esimerkiksi maidon kulutus on suorastaan kansallisylypeys. Ymmärrämme, että maitoteollisuus on pitkälti vastuussa siitä mielikuvasta, joka eläintuotteiden kuluttamiseen liitetään. Maidonjuontia pidetään kansallisena hyveenä, ja mainonnassa juoma yhdistetään suoraan vahvoin suomalaisiin. Tässä kohtaa kirja nauraa suomalaiselle itsepintaisuudelle – sille, kuinka olemme maailman johtava maidonkuluttajamaa, mutta samalla toteamme olevamme eläinten hyvinvoinnin mallimaa. Emme ole valmiita katsomaan peiliin, mutta olemme valmiita pitämään kiinni

omista hyveistämme, oli niissä miten paljon risiiriitaa tahansa.

Eläinten teurastuksen käytäntöjä kirjassa käsitellään suoraan ja säästelemättä – teurastamoiden prosessit käsittelevät eläimiä resurssina, ei yksilöinä. Eläinten kokemukset, kipu ja kärsimys piirtyvät esiin teksteissä, joissa haastellut kuvaavat traagisia tilanteita. Kirja tuo vahvasti esiin sen, kuinka eri eläinlajien kohdalla inhimillisyyden määrittely on täysin kulttuurisidonnaista. Pohdinta siitä, mikä ero on syötävällä ja silitettävällä eläimellä, on kirjan kantava teema: rakkaus, empatia ja arvostus kohdistetaan niihin lajeihin, jotka ovat meille lähellä. Kuinka moni meistä olisi valmis syömään koiraa tai kissaa, vaikka samaan aikaan nautimme onnellisena porsaan kyljyksiä?

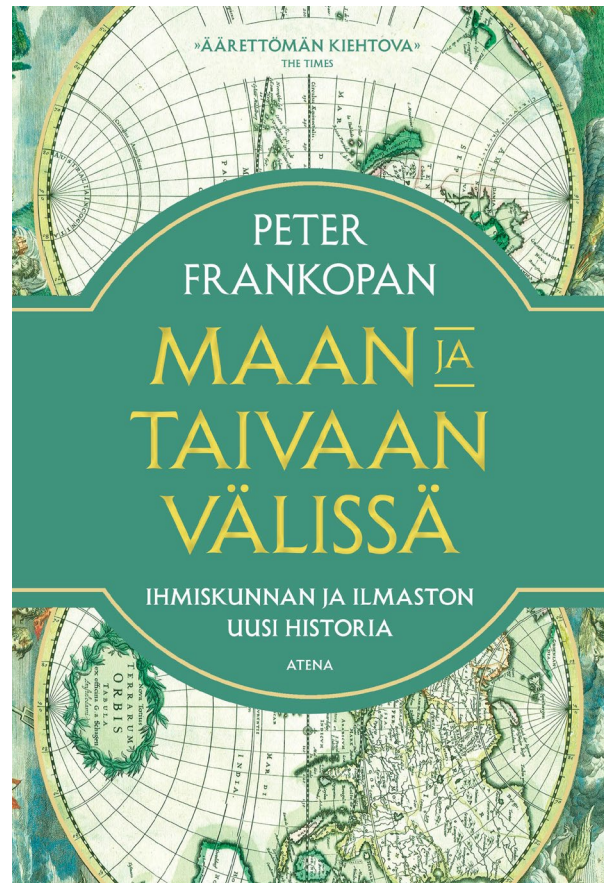
Teos on pohjimmiltaan toivoa herättävä, vaikka se ei yritäkään tarjota helppoja ratkaisuja. Kirjoittajat myöntävät, että eläintuotanto on valtava haaste, johon liittyy kulttuurisia, taloudellisia ja sosiaalisia tekijöitä. Silti he eivät väsy muistuttamasta lukijaa siitä, että jokainen meistä voi valinnoillaan vaikuttaa eläinten kohteluun. Vaikka kirjassa kuvatut asiat tuntuvat raskailta ja muutoksen vaatimukset suurilta, lopullinen sanoma on, että muutos on mahdollinen – jos me vain päätämme katsoa totuutta suoraan.

Rakkaat eläimet, joita syömme on teos, joka jokaisen kannattaisi lukea. Se on ronski ja peittelemätön matka suomalaisen eläintuotannon kulussien taakse, mutta samalla se on inhimillinen ja sarkastinen kannanotto siihen, kuinka me voisimme toimia toisin. Tähän kirjaan voi suhtautua joko hylkäävästi tai avoimin mielin, mutta sen jättämä jälki on joka tapauksessa pysyvä.

Niin, voivatko ihmis- ja eläinoikeudet olla myös mielipiteitä? Kirjan rivien välistä vastaus kyllä kumpuaa: kun kyse on elämän perusperiaatteista, mielipiteet ja käytäntö eivät voi olla irrallisia toisistaan. Oikeuksien ajattelu pelkinä mielipiteinä antaa liikaa tilaa hiljaiselle hyväksynnälle, joka sokaisee meidät eläinten

kärsimykselle ja saa meidät katsomaan muualle. Ehkä vastaus on yksinkertaisempi kuin ensi alkuun näyttää: kun kysymys on oikeudesta elää ja tuntea, kyse ei ole mielipiteestä vaan arvosta – universaalista, jokaista elollista koskevasta arvosta.

HELINÄ YLISIRNIÖ

Historian kulku ja luonnonhistoria, synteesiä hahmottelemassa

Kroatilais-syntyinen Peter Frankopan (s. 1971) on brittiläinen Oxfordin yliopiston historian tutkija, joka on erikoistunut Bysantin, Välimeren, Balkanin, Venäjän ja Kaukasian historiaan sekä kristinuskon ja islamin välisiin suhteisiin. Hän on maininnut olevansa ylpein siitä saavutuksestaan, että hän edusti Kroatian kansallista krikettijoukkuetta vuonna 2015. Suuri yleisö tuntee hänet parhaiten hänen kirjastaan *Silkkitiet, uusi maailmanhistoria* (engl. alkuteos *The Silk Roads – A New History of the World*).

Frankopanin vuonna 2023 ilmestynyt uusin kirja *The Earth Transformed* on nopeasti saatu tänä vuonna julkaistua myös suomeksi nimellä *Maan ja taivaan välissä*. Kirjoittaja kertoo, että muinaisia kulttuureja tutkiessaan hän havaitsi, että niiden menestys riippui paljolti siitä, miten niiden kastelujärjestelmät toimivat, miten niiden pelloilta saatiin satoa ja miten väestön ruokkiminen onnistui. Kiinan historian tutkiminen taas osoitti, miten keisaridynastioiden nousut, tuhot ja vaihtumiset olivat yli vuosituhannen seurailleet ilmaston keskilämpötilassa tapahtuneita muutoksia. Tästä syntyi hänen kiinnostuksensa ympäristöhistoriaan. Hän halusi ymmärtää, mitä menneisyys voi kertoa ihmisen käyttäytymisestä, ihmisen luonnonympäristölle aiheuttamista muutoksista sekä siitä, miten äärimmäiset sääolosuhteet, pitkäaikaiset sääilmiöt ja ilmaston muuttuminen ovat vaikuttaneet maailman historiaan ja muuttaneet sitä. Hän vakuuttui, että ihmiskunnan historian ja luonnonhistorian sitominen yhteen on ensiarvoisen tärkeää, jos haluamme kunnolla ymmärtää maailmaa jossa elämme.

Frankopan selittää kirjallaan olevan kolme tavoitetta. Ensimmäinen on palauttaa ilmastolle sille kuuluva keskeinen paikka maailmanhistoriaa muokkaavana tekijänä sekä näyttää, miten sää, ilmasto-olosuhteiden pitkäkestoiset ilmiöt ja ilmaston muuttuminen ovat muokanneet maailmaa merkittävällä tavalla. Toisena tavoitteena on tuoda esiin ihmisen ja luonnon välisten suhteiden ja vuorovaikutuksen muutokset vuosituhansien aikana. Kolmantena on laajentaa sitä näkökulmaa, josta me historiaa katsomme. ”Globaali pohjoinen”, Eurooppa ja Pohjois-Amerikka, on perinteisesti ollut menneisyyden tutkimisen keskiössä. Kirja käsittelee tasapuolisesti kaikkien maanosien kansoja eri aikakausilta. On todella avartavaa lukea esimerkiksi Australian tai Pohjois-Amerikan alkupe- räiskansojen menestyksekkäästä sopeutumisesta alueidensa oloihin aikoinaan.

Kirja käsittää sananmukaisesti elinkelpoisen planeettamme koko maailmanhistorian ”kul-

takutriplaneettamme” synnystä 4,6 miljardia vuotta sitten nykyhetkeen. Tuloksena on runsaat 800 sivua tiivistä tekstiä, netistä löytyviä lähdeviitteitä on niitäkin yli 200 sivua. Teksti ei ole oppikirjamaista, vaan se polveilee eri alueilta aiheesta toiseen lukemattomien esimerkkien avulla. Jossain kohdin olisi kaivannut selkeyttäviä yhteenvetoja vaikkapa tietolaatikoiden, taulukointien tai aikajanojen avulla. Mutta yllättävän lukukelpoisen teoksen Frankopan on saanut aikaan, ansiokkaasta tietokirjasta on kyse.

Maan alkuvaiheet ja lajimme alkuperän, n. 4,5 mrd. vuotta sitten – n. 12 000 eKr., kirjoittaja on tiivistänyt kahteen ensimmäiseen kirjan 24:stä luvusta. Elämän syntyyn liittyviä teorioita kirja ei käsittele. Vasta syanobakteerien aikaansaama ”happivallankumous” oli hetki, jonka ansiosta meidän tuntemiemme elämänmuotojen kehitys pääsi alkuun. Tuttuihin geologisiin ajanjaksoihin ryhmiteltyä elämänhistoriaa leimaavat ajoittaiset rajut muutokset, joiden taustalla ovat maankuoren laattojen liikkeet sekä asteroideista ja tulivuorenpurkauksista johtuvat ilmastonmuutokset. Ilmasto on sittemmin sanelut ihmiskunnankin historian kulkua.

Hominidien evoluutiotakin on selitetty muuttuneilla ilmasto-olosuhteilla, kun metsäisen maaston kuivuminen aiheutti evoluutiopainetta. Oma lajimme on saattanut erottua selvästi erilliseksi lajiksi jo 800 000 vuotta sitten, vaikka ensimmäiset fossiililöydökset on ajoitettu 315 000–195 000 vuoden taakse. *Homo sapiens* on lajina suhteellisen homogeeninen, mikä viittaa siihen, että koko ihmiskunta polveutuu mahdollisesti jopa hyvin pienestä populaatiosta, joka sitten vasta viimeisen 200 000 vuoden kuluessa onnistui levittäytymään ympäri maailman. Kyky sopeutua, oppia ja levittää tietoa oli selviytymisen kannalta olennaista. Sopeutumiskykyinen lajimme kykeni elämään ajoittain hyvinkin raakojen ilmastojaksojen yli.

Metsästäjä-keräilijöiden kulttuuri muuttui vuosituhansien kuluessa, uusista innovaatioista kertovat löydöt työkaluista sekä jousten ja nuolten kaltaisista aseista. Yhteisöissä kehittyi

rituaaleja, jotka säätelivät ihmisten välisiä suhteita, symbolinen ilmaisu yleistyi ja kehittyi. Megafaunan katoaminen 50 000–10 000 vuotta sitten on herättänyt laajaa tieteellistä keskustelua ja yleisimmät selitykset ovat ihmisen harjoittama metsästys, ihmisen aiheuttamat muutokset eläinten luontaisilla elinalueilla, ympäristön- ja ilmastonmuutos, makean veden lähteiden väheneminen tai kaikkien neljän yhteisvaikutus.

Jääkauden päättyminen ja uuden geologisen aikakauden, holoseenin alku 11 700 vuotta sitten on ihmisen kulttuurikehityksen merkittävä vedenjakaja. Pitkän lämpimän ja olosuhteitaan vakaan kauden alku osuu yhteen ihmisen elinalueen laajenemisen, asutuksen vakiintumisen ja maanviljelyn aloittamisen kanssa. Pysyville asuinpaikoille asettuneet yhteisöt kehittyivät ajan kanssa kyliksi ja kaupungeiksi ja niiden muuttuneet tarpeet antoivat alkusysäyksen kirjoitusjärjestelmien, uskontojen, monimutkaisten talousmallien ja uusien yhteiskunnallisten ja poliittisten rakenteiden kehitykselle. Ensimmäiset tällaiset monimutkaiseen elämäntapaan nojautuvat kulttuurit, sivilisaatiot, syntyivät Mesopotamiaan eli Kaksoisvirtainmaalle runsaat 5 000 vuotta sitten.

Rajallisen ajantajumme takia on vaikea kuvitella, miten metsästäjä-keräilijöiden kulttuurit ja vanhimmat sivilisaatiot olivat rakentuneet ja miten ne toimivat. Kuitenkin vuosikymmenet ja jopa vuosituhannet ovat vain silmänräpäyksiä planeettamme koko olemassaolon aikaan suhteutettuna. Holoseeni, sananmukaisesti ”kokonaan uusi”, onkin sopiva nimi nykyiselle aikakaudelle, ajalle, joka ilmaston puolesta on omaleimainen vastaten nykyihmisen aikakautta, jota emme vieläkään osaa sijoittaa laajempaan asiayhteyteen.

Joidenkin arvioiden mukaan kolme neljänestä maapallon maa-alasta oli jo 11 000 vuotta sitten ihmisen asuttamaa, muokkaamaa ja hyödyntämää; toisin sanoen täysin koskemattonta luontoa oli yhtä vähän kuin sitä on nykyään. Maanviljelyksen ja karjanhoidon yleistymisen myötä ihminen alkoi vähitellen jättää yhä sel-

vemmin kädenjälkensä ekosysteemeihin. Vuoteen 3500 eKr. tultaessa yhteisöjen kasvanut koko, veden ja ravinnon kaltaisiin resursseihin kohdistuvat vaatimukset sekä yhteiskunnallisen järjestäytymisen tarve edellyttivät uusia ajatuksia ja ratkaisuja, toimivia hallintojärjestelmiä.

Mesopotamiasta alkanut sivilisoitumiskehitys synnytti valtakuntia läntiseen Aasiaan sekä myöhemmin myös Itä-Aasiaan. Alkanut historiallinen aika on Frankopanin ominta aluetta, ja sitä hän käsittelee suvereenisti nykyhetkeen asti. Kun perinteinen historiantutkimus on keskittynyt paljolti valtakuntien sisäisiin valtakamppailuihin sekä valtioiden välisiin taisteluihin maa-alueista, Frankopan pyrkii etsimään valtakuntien menestyksien ja taantumisten takana olevia syitä myös ympäristöstä.

Ympäristön tuhoutumisen, metsien häviämisen, resurssien ylikulutuksen ja liian suureksi kasvaneen väestöpaineen aiheuttamat vaarat eivät jääneet tuhansia vuosia sitten eläneiltä ihmisiltä huomaamatta. Esimerkiksi babylonialaisessa Atrahasisin myytissä, jonka varhaisimmat kirjoitetut versiot ovat noin vuodelta 1700 eKr., näkyy selvä ymmärrys siitä, millaisia riskejä otetaan, jos ympäristön kestävyyttä venytetään liian pitkälle. Muistiin kirjauksia ovat tehneet autoritaarista hallintojärjestelmää palvelleet virkamiehet ja vastaavat, tavallinen kansa keskittyi omasta toimeentulostaan huolehtimiseen.

Epäedullisista ilmastojaksoista seuranneet valtakuntien ”romahduksiin” johtaneet tapahtumasarjat eivät useinkaan olleet yksinkertaisia tapahtumasarjoja. Kuivuudesta johtunut ruokapula johti usein monimutkaisen yhteiskuntajärjestelmän sekasortoon, kun verotulot vähenivät, ruoan tuonti muualta ei onnistunut ja pula aiheutti kansan keskuudessa kapinamieltä ja levottomuuksia. Tilannetta saattoi vielä pahentaa eliitin piirissä tapahtunut tuhlailu, varojen käyttäminen mahtipontiseen rakentamiseen ja ylellisyyteen. Paremmiin huonoihin aikoihin varautuneet yhteisöt sen sijaan saattoivat selviytyä karummissakin olosuhteissa.

Äärimmäisten sääolojen lisäksi tauti-epidemat olivat uhkana kansainvälisen kaupan kautta verkostuneille valtakunnille. Euroopassa, Lähi-Idässä ja Pohjois-Afrikassa 1300-luvun puolella välissä levinnyt musta surma, *Yersinia pestis* -bakteerin aiheuttama rutto, sai aikaan laajan väestökadon; arviolta 40–60 prosenttia ihmisistä menehtyi tautiin. Paikoin kaupunkiväestö säästyivät viranomaisien asettamien karanteenimääräysten ansiosta. Esimerkiksi Milanossa kaupungin asukkaat säästyivät lähes kokonaan kaupungin hallinnon torjuntatoimien ansiosta. Kulttuuriset, ekologiset, taloudelliset ja ilmastolliset tekijät saattavat selittää, miksi musta surma kylvi joissakin Euroopan osissa hirvittävää tuhoa, mutta toiset säästyivät siltä kokonaan.

Amerikkojen, ”Uuden maailman”, löytämisen ja sitä seuranneen kolonialismin ajan Frankopan kuvaa hyvin raa’aksi ajaksi. Alkuperäiskansat alistettiin, Afrikasta tuotuja orjia käytettiin työvoimana, luonnonympäristö muuttui hyväksikäytön seurauksena. Uusi ja Vanha maailma sulautuivat yhteen kasvavan kaupan myötä ja eurooppalaiset valtiot muodostuivat maailmanlaajuisiksi imperiumeiksi teknologisten innovaatioiden myötä. Uuden ajan käyttövoimaksi muodostui voitontavoittelu, joka muovasi poliittisia voimia, muutti luonnonympäristöjä ja jätti viimein jälkensä jopa ilmastoon. Uuden maailman valloituksella oli niin suuri vaikutus kotoperäisiin eläinlajeihin, viljelysmaahan ja kasvillisuuteen, että muutamat historioitsijat käyttävät siitä termiä ”ekologinen imperialismi”.

Eurooppalaiset oikeuttivat kolonialismiaan sillä, että heillä oli vankka käsitys itsestään ihmiskunnan etuoikeutetuimpina jäseninä. Valistusfilosofi Voltaire piti sitä itsestään selvänä, hänen mukaansa eurooppalaiset olivat osoittaneet ”henkensä ja rohkeutensa suuruuden idän kansoihin verrattuna”. Amerikoissa eurooppalaiset pitivät itsestään selvänä oikeuttaan anastaa maita alkuperäiskansoilta. Toinen valistusfilosofi John Locke esitti, että kaikilla ihmisillä oli yhtäläinen oikeus maan antimiin, koska ”luonto

on ne itsessään tuottanut”. Jos joku kuitenkin alkoi omilla voimillaan viljellä maata, maasta tuli hänen omaisuuttaan. Lockelle ihmisen puuttuminen asiaan muutti maan pois ”tilasta, johon luonto on sen tuottanut” joksikin, mikä ”sulkee pois muiden ihmisten yhteiset oikeudet”. Toisin sanoen työ oli yksityisomistuksen perusta. Valistuksella oli tärkeä merkitys järjen ja tiedon merkityksen korostajana 1600-luvulta alkaen, mutta valistusajattelun perinnön vaalijoilla on edelleen syytä itsekritiikkiin suhtautumisessa ihmisoikeus- ja ympäristökysymyksiin.

Nykypäivää lähestyttäessä Frankopanin kerrota tihentyy, luvut käsittävät lopussa vain muutaman vuosikymmenen mittaisia ajanjaksoja. Ihmiskunnan kasvava talous 1900-luvulla on globaalia ja luonnonvarojen käyttö kasvaa samassa tahdissa. Itseluottamus teknologian kaikkivoipaisuuteen alkaa näkyä massiivisella tavalla ympäristön tilassa. Yhdistyneiden kansakuntien mukaan jopa 40 prosenttia maapallon pinta-alasta on nykyään pilaantunut tai vaurioitunut. Metsäkato, pohjavesivarojen hupeneminen, ekosysteemien heikkeneminen, biodiversiteetin väheneminen, ilmaston ja merien lämpeneminen. Lista on pitkä kaikkine esiintuotavine yksityiskohtineen.

Taloudellisesti ja sotilaalliseksi suurvallaksi 1900-luvulla kehittyneessä Yhdysvalloissa ympäristökysymykseen herättiin jo varhain. Kasvavan väestön, luonnonvaroihin kohdistuvan paineen ja poliittisen epävapauden teemoja käsiteltiin sellaisissa kirjoissa kuin Edward Murray Eastin *Mankind at the Crossroads* (1923), Warren Thompsonin *Population and Peace in the Pacific* (1946) ja ennen kaikkea William Vogtin kirjassa *Road to Survival* (1948) sekä Fairfield Osbornin teoksessa *Rosvottu kiertotähtemme* (1948). Rachel Carsonin äänetön kevät (1962) toi ympäristökysymyksen jo valtavirkajulkisuuteen.

Julkisen paineen seurauksena John F. Kennedyn murhan jälkeen presidentiksi tullut Lyndon B. Johnson säätöi yli 300 luonnonsuojeluun tähtäävää lakiesitystä, kuten vuoden 1963 ilmansuojelulain, vuoden 1965 vesiensuojelu-

lain ja vuoden 1964 erämaalain, jolla lähemmäs 4 miljoonaa hehtaaria maata muutettiin kansallispuistoiksi. Hänen jälkeensä Richard Nixon vahvisti kansallisen luonnonsuojelulain, uudisti ilmansuojelulakia ja antoi asetuksen luonnonsuojeluviraston perustamisesta. Kulutuskulttuuriakin kritisoinut Jimmy Carter oli uusiutuvan energian ohjelmiseen äänestäjille liian ympäristöhenkinen, eikä häntä valittu toiselle presidenttikaudelle. George H. W. Bush oli puheiden tasolla ympäristönsuojelija muttei käytännön tasolla kuitenkaan aidosti sitoutunut ympäristöohjelmiin. Bill Clinton piti niin ikään ilmastonmuutosta ”todellisena ongelmana”, muttei hänkään kongressin poliittisen jakautumisen takia kyennyt merkittävämpiin toimiin.

Kirjan lopussa Frankopan pohtii, kyetäänkö kestävämmälle uralle ajautunut taloudellinen toiminta saamaan tulevaisuudessa tasapainoon ympäristön asettamien puitteiden kanssa. Onko edessä katastrofaalinen väkiluvun lasku joko nälän, sairauksien tai sodan seurauksena. Vai kyetäänkö luonnonvarojen käyttöä supistamaan niin, että pääsemme lähemmäs kohden mielikuvissamme kajastavaa kestäväää, vehreää paratiisia. Historioitsijana Frankopan ei löisi vetoa jälkimmäisen vaihtoehdon puolesta – mut-

ta vedonlyöntikertoimesta, tai positiivisen vaihtoehdon todennäköisyydestä hän ei mainitse mitään. Historiasta löytyy esimerkkejä romahkaneista yhteiskunnista, mutta myös yhteisöistä ja yhteiskunnista, jotka ovat onnistuneet sopeutumaan ympäröiviin luonnonoloihin. Hyvin hoidettu hallintojärjestelmä on avainasemassa, jotta vaikeudet kyetään ennakoimaan ja haitat ehkäisemään ja jotta ihmisryhmien väliset konfliktit kyetään välttämään.

Kokonaisuutena *Maan ja taivaan välissä* on historioitsijan näkemys maailmanhistoriasta, jota ei voi tyydyttävästi tarkastella ilman yhteyttä geofysikaaliseen ja ekologiseen tietouteen. Teos on ilmeisen hyvä lisä suomennettujen ympäristöhistorioiden joukkoon. Kirja on maallikon luettavaksikin sopiva suuresta sivumäärästään huolimatta ja mielestäni mukaansatempaavasti kirjoitettu. Kirjassa on loputtomasti esimerkkejä ja yksityiskohtia eri ajanjaksoilta, lähdeviitteiden pohjalta voi halutessaan syventää tietojaan itseään kiinnostavista aiheista. Polveilevasti etenevän kirjan seuraamista helpottaa, kun hankkii itselleen tiivistelmän geologisista kausista ja maailmanhistorian aikakausista.

MIKKO HOVILA

Kuva: Heikki Mikkola